

մութիւն մը փախտոսի Ա. պատմութեան հետ նշոյնացընելու երաշխաւորիչ արտաքին կռուան մը չկայ: Ստոյգ է Պրոկոպիոսի հատուածն ընդհանրապէս համաձայն է Անանուի բովանդակութեան. սակայն սակից տակաւին չի հետեւիր երկուքին նշոյնութիւնը: Ասան զի չի կրնար ըլլալ, որ մէկը է. դարուն կամ Կուստոսի պատմութեան եւ կամ ինքնին իսկ անոր աղբիւրէն նոր մը բաղադրած ըլլայ: Մեր ըսածին ճշմարտութիւնը փորձով իսկ հաստատուած կը տեսնենք Պր. Ադոնցի վերոյիշեալ ուսումնասիրութեան մէջ: Ադոնց ալ երկուքին մէջ համաձայնութեան աղբիւր մը գտաւ, յայտ անկից չկրցաւ այն հետեւութիւնն հանել, զոր կ'ուզեն հանել Յ. Թոփչեան եւ Շ. Կ. Յէր-Սահակեան: Այսօր դիւրին է ըմբռնել թէ յարգելի գիտնականներէս այսպիսի ապացոյցներով վաւերացուած տեսութիւն մը՝ ինչու ընդհանուր համարախօսութեան արձագանգ մը չգտաւ գիտնական աշխարհի առջեւ:

(Ըրթանալիւի)

Հ. ԱՂԵՍՏԱՆԻՐ ՄՍԽԻԿԵԱՆ

Ա Ձ Գ Ս Յ Ի Ն

Ս. ՅԱԿՈԲ

Ս Ձ Գ Ս Յ Ի Ն Հ Ի Ի Ս Ե Գ Ն Ն Ո Յ

(Ըրթանալիւի)

Գ.

Ա. ՀՈԳԱՐԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

1838—1846

Հասունեան Տ. Անտոն Վ.
Շիրինեան “Միքայէլ,
Բէքմէզ Յակոբ
Նաղըրճեան Պետրոս
Կիւզէ Արթին
Մէպէճեան Մինաս

Աղբատաց Հոգաբարձուները քանի որ Ս. Թակոբայ նորաչնէ Հիւանդանոցին մատակարարութենէն հրաժարեցան, ինչպէս վերը տեսանք, բնականաբար վերոյիշեալները, որ անոնց վրայ աւելցան, պէտք է Ա. Հոգաբարձութիւն համարել: Այս անձնուէր անձինք յիշուել ոգի ի բոլին աշխատած են ժամատակտուորաց Հիւան-

դանոցին զարգացման համար բաց ի առաջինէն, որուն գործոց յաճախութիւնը, որպիսի են Նախագահական տաննադրութիւն ի 1836, Քննիչութիւն ի գաղաղանք ի 1838, Օրթաքէյի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մեծաորութիւն ի 1839 եւ ի Հոգով երթեւեկութիւն ի 1842՝ շնորհեցին Հիւանդանոցին հոգովն զբաղել: Իրենց առաջին գործը կ'ըլլայ Ս. Կապոյէ եկամտաւորն աւելցնել. ինչպէս արդեամբ ալ կ'աւելցնեն՝ անոր յարակից երկիրը բանջարանոցի վերածելով եւ Ոսկերբուն Աղբատանոցին հոգին վրայ երկու փայտաշէն խաւնուի շինելով եւ հասոյթի ուրիշ աղբիւրներ տեղեկելով: Օրինակի համար Ձատի եւ Ծոնդեան առթիւ ժողովրդեկէ տակ հաւաքել, որ սովորութիւնը մինչեւ հիմայ կը շարունակէ, թէեւ արդեւեքը կիսով չափ նուազած ըլլայ, եւ հազիւ թէ այժմ 20 կամ 25,000 դահեկան կը գոյնայ տարին: Բայ աստի Հիւանդանոցին պղնձեղէնները կը վարձէին հարսանեաց եւ ուրիշ խնդրներու, ինչպէս նաեւ անոր աւելորդ սննդանքները գիւղ կամ արտասահման գացողներուն կարասի դնելու համար: Հատուտեցին նաեւ տուրք մը Եկեղեցեաց մէջ ի նպաստ Հիւանդանոցին՝ Աստուածայայտութեան օրը խաչը ջուրէն հանել, եւ Դռնաքեցին օրը Եկեղեցւոյ դուռը բանալ եւ խմբան իրկունները Դանիէլի գիրքը կարգաւ ցանկացողներուն: Անոնցմէ զատ իրենց ապաշխարողներէն ողորմութիւն կը հաւաքէին քահանանքն ալ, որոնց մէջ Անանեան Միարաններէն կը յիշուին Հ. Աթանաս Վ. Տղարմամեան, Հ. Կարապետ Վ. Ունանեան, Հ. Օգոստինոս Վ. Հէգիմեան, Հ. Ռաֆայէլ Վ. Ոսկեան, Հ. Պօղոս Վ. Պոյնուէլ-րիւն կամ Ծոնդիկեան, Վենետկոյ Միթիւրեաններէն Հ. Աւետիք Վ. Աւետիքեան, Հ. Անանիա Վ. Ճէլալեան, Հ. Սրապիտ Վ. Պուրիսեան, Հ. Քերովել Վ. Աշնաւորեան, իսկ Վիննայ Միթիւրեաններէն Հ. Էմմանուէլ Վ. Տէվրիշեան, Հ. Դաւիթ Վ. Ուզունեան եւ Յէր Թարութիւն: Կը յիշուին նաեւ փողբերանոցի եւ նաւարանի գործաւորներն եւ ուրիշ ամէն տեսակ արհեստաւորներն ու վաճառականները, մինչեւ անգամ բժիշկներն ու զեղազօրծները, որ իրենց մէջ զրամ հաւաքելով՝ կը բերէին Հիւանդանոցի Հոգաբարձուաց կը յանձնէին: Անոնց ամէնքը կը տեսնուին հաշուոց մէջ (Դիւ. Ս. Եփ. Տր. 2, 48, 220):

Աւանքին նշանակութեան արժանի է այս Հոգաբարձութեան յետագայ յարողանալը,

որ իրեն գլուխ գործողը կը համարուի, այսինքն մեր ուժեղ ստանալ ի Պետությունն է 1843, եւ տարի մը ետքն ալ հացի, միջնորդութեամբ Տիւղեան Եպիսկոպոս Զեւեպի, Տեսուչ Արքեպիսկոպոսի եւ սեղանաւոր Մայր կայսրուհւոյն, որոնց հրովարտանքներն պատճենները յաւարտ պատմութեան կը տեւնուին: Բայց այս դէպքը Էջմիածնական Հայոց Ս. Փրկչէ Հիւանդանոցին պատմութեան մէջ տարրեր կ'աւանդուի, զոր պատշաճ կը համարենք հոս ամփոփել:

Սուլթան Ապտիւլ Մեքիտ Աբահապա կայսրը, կ'ըսէ, երբ 1845ին կ'այցելէր Նիկոմիդիոյ շուկայի արքունի գործարանը, զոր քաջ արուեստագիտութեամբ կը բանեցնէր Եօֆաննէս Պէյ Տատեան, իր մօծ գոհունակութիւնը յայտնելու եւ միանգամայն շնորհ մ'ընելու նպատակաւ իր անխնայ եւ հաւատարմով պաշտօնեային՝ հաճեցաւ իր վեհապետական կամքն յայտնել ընելով Տիւղ Պէնտէն Նէ տիւրիսին: Եօֆաննէս Պէյ մուսնալով ինքզինքը եւ իր ընտանիքը՝ անձնօրէնութեամբ խնդրեց Օգոստոսի 8-ին իր անունով որ հաց եւ միս շնորհէ Ս. Փրկչէ Հիւանդանոցին: Մարդասէր ինքնակալը ընելով այս վեհաձեռն աղաչանքը՝ նոյն օրէն սկսեալ օրական 15 քաշ միս եւ 37 1/3 քաշ հաց կը յատկացնէ յիշեալ գլխութեան Եպիսկոպոսին, որ շնորհէ, կ'ըսէ, օգտուեցան նաեւ Եօնաց, Հռոմէական Հայոց եւ Հրէից Հիւանդանոցներն ալ (էջ 82): Մինչդեռ Ս. Եպիսկոպոս Հիւանդանոցը ունեցած է իր արքունի ուժեղները Ս. Փրկչէ Հիւանդանոցէն երկու տարի առաջ: Բայց ի 1908 Յուլիս 11 Օսմանեան Սահմանագրութիւնը հռչակուելով՝ վերոնշանակեալ առձեռները կը դադարին անխորհրդապէս քողարկուելու միայն կէսը միայն տալու որոշողութիւն կը տրուի:

Պէտք է յիշել նաեւ այս Հոգաբարձութեան կառուցած քարաշէն Եփեսոսը ի 1846 Հիւանդանոցին ետեւը, որուն համար աղքատաց անուակէն 22.673 զահեկան ծախք կ'ըլլայ: Եւ շինեն նաեւ Հիւանդանոցին կոյուղիները եւ բանջարանոցին մէջ մեծ աւազան մը եւ տանի մը պարտիզպաններու համար:

Չենք ուզեր անյիշատակ թողուլ նաեւ յետագայ նշանաւոր արարքն ալ, այսինքն հատուցանել մեծաքանակ պարտք մը գոյացած՝ Հիւանդանոցին եւ անոր յարակից երկրին որմափական շինութենէն, որ Աղբ. անձի մը փոխառութիւնն էր, եւ մինչեւ 1846 տոկոսէր

հանգերէ 150.000 զահեկանի հասած: Այս պարտքին հատուցման համար երբ Աղբին Խաւրէի ժողովքին գիմում կ'ըլլայ Ց. Անտոն Վ. Հասունեան ժամանակին Աղբապետ Պատրիարքը, եւ ախտաւարութեամբ Անարքարայ օժանդակ Եպիսկոպոս Բ. Նախագահին Կ. Պոլսը Մարաշեան Պոլսու Արքեպիսկոպոսի, խորհուրդ կու տայ «Չորս տարուան պայմանաժամով Գաղղիացւոյ մը զարդի համար վարձել Հիւանդանոցը», որ այն ատեն գրեթէ բոլորովին թափուր էր հիւանդներէ: Ժողովը այս առաջարկը կը մերժէ իրեն անարգանք Աղբին, եւ երբ ժամանակավիշտ որոշուով՝ ազգովին կը հասուցուի սոյն պարտքը (Պտ. Առ. էջ 116): Ուրիշ արձանագիր մը այս պարտքին համար 200.000 կը նշանակէ եւ հատուցման ժամանակավիշտութիւն կամ տարւորարկ (Դիւ. Պատ. Ատենք. Վրջ. ժող.):

Այս Հոգաբարձուաց պաշտօնավարութեան միջոցին համար Եղաբարձեան թէեւ 5 տարի կ'ըսէ (սեւ անդ էջ 31), բայց Աղբատեանոցի 19 տարուան ընդարձակ ելումուցոյցին տեղեկագրերէն ակն յայտնի 8 տարի կ'երեւայ, այսինքն 1838—1846 ամենայն իմաստութեամբ կառավարեր են նորաշէն Գլխութեան Եպիսկոպոսը, զանի կահաւորներ եւ անոր պարտքերը հատուցանելէ ետքը՝ դարձեալ հաշիւներով միասին յանձնէր են աղքատաց Հոգաբարձութեան ըստ անգիր օրինաց Հայ Կաթողիկէ Հասարակութեան, եւ ըստ որոշողութեան Երկոստանից ժողովոյն, գումարեալ ի 28 Մարտ 1846 (Դիւ. Պատ. Ատենք. Վրջ. ժող.):

Ե.

Բ. ՀՈԳԱԲԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

1846—1854

Չերնիխովսեան Չերնիխովս
Մէլայի Յակոբ
Մազլիմ Բադալեան Անտոն
Թովթաշը Յովնանէս
Հազարու Պողոս
Արէլ Անտոն
Ռորասանձը Յովսէփ
Սաքըզ Յակոբ
Մահալթը Սորճի
Անեխի օղու Անեխի
Սաքալեան Եպիսկոպոս
Հազարուսեան Մ. Անտոն

Ասոնք երբ ստանձնեցին Հիւանդանոցին մասնակարարութիւնը, թէեւ ոչ մի պարտաւար

րրնտա Ս. Եակոբ խառնախնձորին տիկեր մեմուրերի իյէ պաղոյ միւլաքերէ էթմէյէ մէն պոր զտուգարը, քի պուրջը ումուրարընըն ինքարը Տաքքընտա էնկէլ վէ էնտիշէ օտուգաւուն իքարը էթմիլի. Պու մասաւյէ մէշիսին ծուալը շու օյտու, անի մերուսման մեմուրարըն մեմուրէթլերի խուսուսնտա եայերինտէ պր. քանունամէլերի օյմալը պու սիւրէթմուտ զ քանունարը Փաթրիքէ Հաղթէթլերինէ կէթիլսինէլէ քի միւսայիլէյ ռօփլերինէ կեանս վէ նէ քանունա թալթի օյմալը խուսկինի կեօրին, վէ մէշիսմէ քանունարընտ պր թալուրթա վերիսին քի ծաւան սոնդա միւսի. պիւնմէ ամէլ օյունուն. Թիմարսման խուսուսինտէ օյման շիքայէթլերի էլնն Ս. Եակոբ մեմուրերի Թաւաթընտան վէքիլ նապ օյմալը օյան Եակոբման պաղի Տալլերինէ նապարեն ալ օյունաւ. Ս. Եակոբ վէ Թիմարսման մեմուրերի պ'լ իսթիլարէ պր սինէրին Թային իթօինէլէ. Սայր շիքաւայէթլերի քանունարը կեօրէմտեքմէ տիլնէն. միլիպ' պր քաշ քանուն քաւար քանունարընտ թալթի օյունաւ. պու Թարիլտան սեքիլ կին սոնդա տէֆա օյմալը մէշիսմէ ճէվալ վերիլ տէնիլարտան սոնդա. Թերպիլ էլնն Ս. Եակոբտա մաճալու օյունալը իւլքէ Փաթրիքէ Թաւաթընտան կեօնաթիլն կերէ էրէկ կերէ քար շիմարի քաւար տիվունէլերին իլնտէ մաճալու օյունալը իւլքէ օյմալը. պունտան պէլլէ Ս. Եակոբտան իլնտէ եր. իւլէրինտէ օյան աւալարտա պր Թաւաթընտա էրէկլէր օ պր Թաւաթընտա քարալար Տափա օյունաւ, վէ իքի ճիւսին նէլարէթի իլնն տաին պրեր քիլի Թային օյունաւ, վէ քարէթի օյանտան մաւարիֆի ալընար, օյմալարն մաւարիֆի Փաթրիքսմանէն մաթլուլ օյունաւ տէլու քարալը վերիլտան:

1846 Մարտ 28 տէ Ալիւրալը Փաթրիքխանէտ տէֆա մէշիս օյունալը, Փաթրիք նախազէ Հաղթէթլերի նալիվաճ օյունալու սէպէպի իլն մէշիստէ պուլունմարտ. Մէշիսի մէլքերուր միւլաքերին օյան մաստէ էլլալ Փու. քարախանէ մեմուրերի եայերինտէ պուլունան քանունամէլի պր քաշ կին աքսմէ Փաթրիքէ Հաղթէթլերինէ Թային էթմիլ օյունալընտան. քանունամէլի մէլքեր մէշիստէ օյունաւ. կերէ վաքթի Տալին իքթիլալարտան պաղի պէնալերին Թէկարիլ, կերէ մեմուրարընտ ապալա քանունալէթլերի եայերը քարալէ նէլարէթի էրէն. միլլէն Թէթիլարտան պէրու Փու. քար շիմարըն մէլքէլէլ, պիւնարտանէ վէ Թիմարսման իտաքտի տաին իւլվէ օյունալունտան պու խուսուսալը Տաքքընտա պր արը քանունարը Թափա օյմալը ինալ իտէր օյունալու իլնն Փաթրիք Գնր. Հաղթէթլերի Տէր պր խուսուս իքթիլալարտան կէրէ քանունամէլի Թախա իթմիլ վէ պր սինէր մէշիստէ երէն պիլ իսթիլարէ մէշիսմէ միւսալ կեօրէլիլ իտէ ինքալա Թէլէպպիս օյունալընտա քարալ վերիլտան. Փաթրիք մէլքեր քանունամէլի կէտունէ կէլլիլմէսինն շու աթիլալէր տէրթ

տտէթ էսալը մաստէլէր Թային օյունալու. — «Երի, լուղէթիլին լար. քարէլերին էքսէրիթը արտ իլն վերիլմէթ. «Միլլէպարտ Միլլէթ. երինն Մէշիս» լուղէթիլին իսթիլալը. քարալա առալը, մէլքէթիլ վէ խառնախնձորին պրի քալար. իքիլմէթ Ս. Եակոբ խառնախնձոր աքսմէ Փու. քարէ մեմուրարընտ պրի խառնախնձորէն խառնախնձորի մէլգուրին 400,000 պու քաւար ճէսէ ալէ տէլիլինն վէ Տէր ալ կիւղէթէթիլն էսալ էթմէր քանունալէրէն ճէսմ պր ալըլըր օյունալունտան միլլէթէ Տալլերին իվաւտէ կիլլմէտէ միլլէթ մաճալի մէլքերիլն նէլարէթիլն տէր իքի քաշանալ վէ տէրթմ ալլալարսալալալ իլն իմ իմ վէ ալլըր, վէ ալլըր պէ Տէր սէնն միլլէթտան ալլէ Թօլլալարալ սեքիլ ան սենն ապրընտա տէլին մէլգուրու. Թէլման էսալ էթմիլ օյունալը. Տալ ալ քի կերէ խառնախնձորի մէլգուր պորմտան իսկալա պուլունալունտան, կերէր Փու. քարախանէ մեմուրերին քարալախանէլէ օյան մեմուրէթլերի Տալիլ իլն Ս. Եակոբ խառնախնձորին ապալը մեմուրերի Թաւաթընտան քանունալը օյան վէլքերիլն իլն պէլլէրինտէ պաղիլ քիլուլալ պալիլ իլն իլն լաֆար վալալլալտան պաճալ ըլա. Ս. Եակոբ խառնախնձորին Տէր պր խուսուսալ նէլարէթի Փու. քարախանէ մեմուրարընտ էօլթէրինէ իճալէ օյունալը միւսալ կեօրէլտալ. վէ Ս. Եակոբտան մեմուրէր ապալըլէրինտէ մեմուրէթլերին մաճալպէլիլն պր ալա քարալար միլլէթ մէշիստէ վերմէլերի, վէ Փու. քարախանէ մեմուրէթլերին երէ մեմուրէթլերի Տաքքընտա Թախա օյունալը քանունալը մէլքիլն սոնալու. մալըր. քանունալը տաին քարալալալընտ ալըլարտան էքսիք օյան ալըլալալալը պէլլէրինտէ իլն իսթիլալ իթմիլ օյունալը քանունալարընտ շուլալթուսմէ մէշիստէ թէլլին սորմար, վէ միւսալ կեօրէլալլէրի Տալտէ նապ վէթմիլլէրի իլն մէշիստէ սոնալալը վէ երէն քանունալը միւրէթէլալարնտա իւլն սէնտէ պր տէֆա իլլէրինտէ իւլէր քիլլինն Թէկարիլ Խուսուսալտա տա շուլալթու. քարալ իւլքէ ապալալընտալ քարալ վերիլտան:

Ճամանակին Աղգապտա Պարիլարըն էս միւսալալն օմանալ իւլիլալալալը Տաւուն Գերապալալալ էր, որուն յանունալը Հիւանդանոցի Հոգալարտալը կանունալըն վէրալընտէլին էս կամ յօրնալը, էս նալ յանունէ Հ. Գալիլի Ուղալունանին, ինչպէս կերէլալ իր քար Տնտէսալ նամակին 1846 Հոկ. 7ի Պրիսիա. «Տաւունան Գերապալալալ էս ինն յօրնէլ զիւնտէ վան Աղգ. Հիւանդանոցի, էս զիւնտէ ալըլալալալ զպրիլն վան իլլանալը կանունալալալալ. Գոճ ինչալ ընչ նոսալ ապալ յօրնէլն էս կանուն զպրիլալ օրիորդալ, էս տանմ քարէ էս ի քարմիլ քարիլ կանունալ թալալմ Տնտէլալալալ պէտք էս. արալալալալալալ ալըլալալալ լինէր ինն առանց ինչ զալալալալ յօրնէլն զիւնտէ, որով Տնտէլալ

փորձանուշն լաւ եւս գիտեն։ Արդ շնորհոք
արարեալ Յ. Աբրապ. առաքելոյն ինձ գիտեն
բնորդ պարտաց օրհարդից քաղաքից քարանայ
եւ գիտեն Սալէզիան պարտիցն, որք եւ ի գիշերի
մեան անդ.։

1846 Ապրիլ 14 նոր կերտի կէտին Ամբ-
րաւար՝ Յասուկար՝, վե ետափն մուրախա-
լարը 60 նեֆերտէ միւրեթիկ միլէթնէ
ուսումի մեջիտէն ուն քարալար։

Եվէյա Մարտ 28 թարիխին օլաւ մե-
լիտէ Ս. Յակոբ խաթաթանէմիդին Տէր խա-
տառան նեղարեթի ֆուքարախանէ նազըրաբ-
նըն խաթաթանէ իհալէ օլուսմաբ քարաբ վե-
րիտի իսեմէ՝ առաքլա Ս. Յակոբ արշևանին
թաճարի խառուսու ուսումի մեջին իւլ քարաբ
վերիմիլ օլուսմաբ արաւմի մեջիտին պու
խառուսա մերտիլի քարաբ պու ուսումի մե-
լիտէ ֆուքարե օլուսուպ՝ բեյլերի ուսում օլուսուպ
ուսումին միտաթիկ կերտիլ քերթանէ եվէլքի
քարաբ թաքվեթի վերիլիկ՝ պու կիւնանէ
մահալի մեղքիլիւն նեղարաթի ֆուքարախանէ
մեմուրաբնըն եւ Տէրեթինէ իհալէ օլուսուս։

Ե. քերթի Ս. Յակոբ խաթաթանէմիդ քիւլ-
լիւնէ պարտան խելաւ օլաւ բաւ եղլէ պիւր կե-
նիշ բուհաթիւլ մահալին միլէթին պիւր խա-
րիտ քուլաթիւլաբ Տաքքընաւ փափիւր միւ-
րաթի օլուսուպ՝ եւս այլը վերիլէ ֆուքա-
րեթի, եւս օլուսուս խաթաթանէմիդանէ
իսթեան իսեմէ պիւրալար Ս. Յակոբ կեթիլիկ՝
խաթաթանանիլ մեղքիլի քաղաքաբառան խե-
լաւ օլուսուս Տաքքէ՝ մահալի մեղքիլիւն քի-
լիտէ ինչա իսեմիլմիլաթ առաջ առ Տալէթի
օլաւ սեյաւս սեյլիւնիլ իսեմէ՝ երեւ մեմուրաբ
մեմուրեթիլերին պիւր քերթ պաշտանիւք իթ-
սիլերէն Տէրեթինէ շէրէ քալաթիւլաբ միւ-
րեթի ֆուքարե կերտիլիլ իսեմէ՝ փաթիլը Տաք-
րեթիլերին իթաթէ իթօրիլիլ, վե սօլուսա
երեւ պիւր մեջին իլէ պիւր իսթիլաբ քարաբ
վերիլիլ սեյիլիլ (Գիւլ. Պար.)։

Այս գեղեցիկ պողոտանց շնորհիւ
Աղաթանոցը եւ Հիւանդանոցը, երկու Գլխա-
թան Յարկերն ալ անձեռնամերձ կը մնան
Հասարակութեան թալառաց մշտնջենաւոր
պատասխարութեան, ոչ միայն պողաքաներուն
այլ եւ քաւառացիներուն համար, որ նազարա-
կիտ մ'անգամ չուեն յիշեալ Հասարակ-
ութեանց շնորհիւն մէջ, Հանքերը այսու չենք
ուզեր մոռնալ փողբանոցի եւ նաւարանի պան-
դուխա գործաւորները, որ կիրակի եւ ամ
օրերը կու գային ձրիաբար աշխատելու ինչպէս
կը յիշատակէ Ուղարկեանի Յայաարարութիւնը
(տես անդ էջ 29)։

Նաքիլը եւ իմանալ ազգ. ընտրութեամբ յաւիտ-
ցուան անկողնը որ "Երեմիական" եւս կը կոչուէին, եւ
զորս երբեք չաղարկութիւնը կը հրաւիրէ ի խորհրդակցու-
թիւն։

Երբ անհնարութեան կը մատուցի Աղաթ-
անոցի եւ Հիւանդանոցի խաթանումը, այն
առան գունէ անոց մատակարարութիւնը ձեռք
անցընել կը խորհուրդ։ Համազգեստ՝ ընկերու-
թեան խնդրոյն քննութիւնը Մոմսիտիւր Վին-
չէնցի ֆերիերին՝ կը յանձնուի Հոռմէն երբ
սա դեպքանութեամբ 1848ին Կ. Պոլսի կու գար,
Ամէն գործ կ'ուարարի եւ միայն Աղաթանոցի
այցելութիւնը կը մնայ Ապրիլ 16ին, որ երկու
օր առաջ կը ծանուցուի Հոգաբարձուս։ Որո-
շեալ օրը Մոմսիտիւր ֆերիերին Գեր. Հասուն
նախագահին հետ Ոսկերեանի Աղաթանոցը
կու գայ, եւ ուղղակի Հոգաբարձուսց սենեակը
կը մտնէ, ուր Գեր. Հասուն աղբառաց սնու-
կին հաշուեկիլը քննիլ Մոմսիտիւրին յանձնել
կ'առաջարկէ։ Կը զարմանան կը մնան Հոգա-
բարձուները այս անակնկալ առաջարկին առ-
ջեւ. — Ազգէն խնդրեցէ կ'ըսեն... մեք
առանց Ազգին հաւանութեան չենք կրնար
յանձնել։ Առաքեալան քննիլն առանց պատա-
խան չառալով՝ իսկոյն մեծ հաշուեկիլերին ձեռք
կը զարնէ, եւ Գեր. Հասունը անոր օգնելու կը
փութայ, իսկ Թոփթաշեան Յովհաննէս եւ Ղա-
զարեան Գորոշ Աշահերը նոյն հաշուեկիլերին
միւս ծայրին բռնելով՝ երկու Աղբիլիլիլպատաց
ձեռքէն կը խլեն զայն։ Երբ Մոմսիտիւր ֆերիե-
րին կը վերպի իր նպատակէն, օրաներութեամբ
կը մեկնի սենեակէն (Պամ. Ես. էջ 88)։

Սեյիլին Յովհաննէս Վ. 1848ին Նոյ-
26ին Աղգապեան պատրիարք ընտրանով՝ առ-
կու ին պատրիարքարանի, Եկեղեցեաց եւ ուրիշ
ազգ. Հասարակութեանց հաշիւները չքննած՝
անմիջապէս հաշիւ կը պահանջէ Աղաթանոցի
Հոգաբարձուներէն, զոր անմիջով քիչ ժամա-

Նաքիլը քննիլն մ'էր պոյ, որ նպա-
տակ անէր Ազգին աղբառ անկողնէն առաջանել գիտ-
թիւն եւ արտաւան։ Այժմ արտաւան, սոյն իր քաթա-
րանը միւս կողմ եւ կը մնայ ի Գեր. Կ. Պոլսի Լուս փողոց
թիւ 11։

Նայա բարձրագոյն անը ընկերակցութեամբ
քահանայապետական թաղանձ Հ. Բաւնէ Վ. Ա. առ Վար-
դան Անարիտեան Անտանէն փարսիին հետ 1848ին
Կ. Պոլսի կու գայ յայտնելու համար Պիտ թ. Սարգսն
քահանայապետին շնորհակալու զգարու. Զերը Սալէթան
Մեհմեդ փեհմաթա կոյսեր փախաբար այն շնորհաւոր-
ութեանց՝ զորս հաղորդել քո յատուկ գեղականութեամբ
Շէրիկ քիլմիլի Անար քահանայութեան առկիւն։ Ան-
հարախան նոյն պաշտոնը վարած է նաեւ 1840ին, միշ
յիշեալ կոյսեր եւ Գրիգոր փաջ Սարգսն քահանայապե-
տին մէջ ընտանի կը փոխանակուէին։ Եւ Մարտի Գորոշ
նախագահին ծայրապետութեան առաջին առնելով Մոմ-
սիտիւր ֆերիերին հետ Համ փարաքան եւ քարանա-
կիւն համար իր պաշտոնը միշտ Աղբիլիլիլպատու թիւն
կալ ձեռնադրուելը Նեպիտեանոցի վայր ի 1859

Իրաց այս վիճակին մէջ Աղքատանոցին եւ Հիւանդանոցին դրամական տագնապը այնքան կը ճանրանայ, որ Հոգաբարձութիւնը Հետեւեալ խնդրագիրը եւ ելման վիճակը ուղղել կը փութայ կականեան Ազգապետ Պատրիարքին:

Պաշտօնէին վե Բայեթիւն

Պատրիարք վարդապետ Հայրէթ լէրի

Պիլիկեր տէօթ քիշի Ֆուքարա սանդրը մեմուրարը 1849 սենե Մարտ պիլիստեն 1854 սենե մարտ պիլիստեն ֆուքար պէշ սենե իրի երկ ֆամիլիստան ֆաղալ ֆուքարայա մաաշ վերէրէր Գպարտունտա երկ էլլի շօռնք րուպաք րլան Հէր պիլ մարտաֆէ իլեն պարմար, Սուրբ Եօկոր Խասթախանեան սէրսեն տօրան քիշիլէրէ եօլմիէ նաֆարա, Հէրիմ, էկա վէ րուպա վէ պարմար, սանիէն Օսկիբերան ժամրնը մաարիֆլէրի կերէք ժամր կերէք էպիլիստին Հէր պիլ թիւրիւն, վէ ճէմի խղմիթ ճիլէրին մա-հէլէրի վերիլէրէք՝ էլլի Ալա-Հէն ինայէթի իլեն, սանիէն միլլէթ յայէլիստէ խարէօթի լիլիպտան կէլիսիկ քաաար էլլէտիք իւէր, պու տէֆա 1854 սենե Մարտ պիլիստեն նոյեմբեր պիլիստիլիստէք տօրուլ այ տըր էլլի պին զարուշ աշիւ տըր սանար, վէ այլուրարտա վերէմաիք, պունուն իլեն գորմուլուլ վիլլէթ-ճէ խապեր վերմէյէ, զերա բաշալլուքտան ֆուքարա չըլանմըլ տըր, վէ Հէր պիլ իրաւունք-լարտա չըք թէնզիլ օլմուշ տուր, պու սեպիպտան Սիլիկեր իխաար իտերիլ քի միլլէթ ճէ պու-նուն չարսինէ ինայէթի վէ կայրէթի Սիլիկեր-տեն պէլլէրիլ (Դիւ. Ատ. Տփ. 241):

Ֆուքարա Սանարըլը Մեմուրարը

Մաւ ալ մաւ մաւարիլէթ	ըրշ.
Պիլիլէթի ֆուքարա մաաշը	6.000
Էլտեն վերիլէն	1.500
Խասթախանէ մաարիֆլէր	5.000
Գպարտուն մաարիֆլէր	4.000
Օսկիբերան ժամր մաարիֆլ	4.000
Քեօմիւր տուն վէ սայլ մաարիֆլէր	1.500
Խղմիթ ճի մաարիֆլէրին	1.000
Ջաւուրարթ մաարիֆլէրէ	1.500
Էպիլի թամիլլէրին	1.000
	25.500

Մաւ ալ մաւ իրաւալալ

Մաւ ալ մաւ իրաւալալ	ըրշ.
Իրաւալարան Սանարըլ	2.500
Ս. Եակորտան	1.000
	3.500

Պաշտօնի օլան իրաւալալ

Ծնունդ Ջաաիկ վերիլլէրի	
Ռըրմուլիլիլարտան	
Կտակ Վասի թլլէրինտեն	
Գաւճանակարտան	
Թիմարեանեան մաշիլլէրտեն	
(Դիւ. Ատ. Տփ. 241):	

Խնդրագրոյ եւ Հաշուց վիճակին վրայ 1854 Դեկտ. 26ին գումարեալ Երկոսասանից ժողովը Հետեւեալ որոշողութիւնը կու տայ:

... Ֆուքարախանէ Մեմուրլէրի խախտար իւղէրինէ պու կիւնքի մէջիւ քարար վերիլ քի Հալա մեֆուտա օլան մեմուրլէրի պէշ ալթը քաթ տաթի իւղէ օլունարաք ֆուքարախանէ-նին Հալի Նէրատան տըր, վէ իլէրտէ Նէր տա-րէթտէ խարսի միւնաիլ օլուր, թաշրիլէն Բաթրիլիստէյէ պէլան իթմէլլէրի, վէ շիթա-լէք Նէր սիւրէթտէ իյանէ միւմէլին իսէ ինքա իթմէք:

Այս որոշողութեան վրայ կականեան Պա-տրիարքը Նախին Հոգաբարձուներուն անձամբ տունները կ'այցելէ եւ կ'առաջարկէ ի սէր Աս-տուծոյ եւ Ազգին վերապի ստանձնել Աղքա-տանոցի եւ Հիւանդանոցի Հոգը խոտանալով անոնց ո՛ր եւ ձեռնառութիւն: Անոնք թէեւ կը դժուարին յառաջ բերելով իրենց քսան երե-սուն տարուան ձրի ծառայութեան փոխարէն կրած զրկանքը, թշնամութիւնը եւ անբարեբը, ի վերայ այս ամենայնի Պատրիարքին թախան-ձանաց չգիտնալով կ'ընդունին առաջարկը, որով Հետեւեալ Հոգաբարձութիւնը կը կաշ-մուի (Պամ. Ատ. էջ 241):

(Հարս-Նախին) Հ. ՆՍՄԱՍՅԱՆ ՍՐԱԳԾԱՆ
Միաբան Անտոնեան:

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

Ժ Ա Ն Օ Թ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Գ
ՍՅՈՒԳՈՒԼՈՑ ՊՆՏՄԱԻԹԵՆՆ
ԵՐԵՍԻԱ ԶԷԼԷՊԻԹ ԶԵՍԻԻԹԵՆՆ

Գ Լ Թ Ի Ս Ե.

(Հարս-Նախին):

19րդ Դարու սկիզբն՝ 1800 Ապրիլին, Սուրմառեցի Դանիէլ Պատրիարքին օրով, Գում-գարուի Ս. Աստուածածին Նկիզեցւոյն մէջ տեղի ունեցած են մեծագործ ժողովներ¹, որոնց Նպատակն էր, Էջմիածնի վանճանած Ղուկաս կաթողիկոսին յաջորդն ընտրել: Այս ժողով-

¹ «Պամ. Հայր. Ա. Պիլիկերի Գ. Պիլիկ 1870, էջ 8-20: Կ. Պիլիկ Հայր. Հ. Սասունի (Յարեցց) Աղ. Հիւանդանոցի 1901, էջ 166-168: